

Kult v dejinách

ABSTRAKTY

Filozofická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku
11. a 12. septembra 2019

Peter Olexák (Katedra histórie, Filozofická fakulta KU, Ružomberok) **Cisár Konštantín: kult a realita**

Cisár Konštantín je záhadnou postavou. Pramene, ktoré by mohli odkryť jeho skutočný obraz a povedať, kým vlastne bol, sú relatívne bohaté, no zároveň tendenčné, deformované a kusé. Vytvorili ich jednak doboví pochlebovači a ideológovia, a jednak autori, ktorí sa nedokázali zbaviť svojich predsudkov. Nakoľko sú teda fikciou? Aj keď si starovekí historici nemuseli vymýšľať, isté fakty nespomínali, selektovali, či upravili podľa potreby. Na druhej strane Konštantín sám zanechal po sebe množstvo priamych prameňov. Listy a reči sú ukážkou jeho nespochybniteľnej viery. Predstavujú produkt dokonalej mašinérie komunikácie a propagandy. Avšak jeho mince, epitafy a sochy obsahujú iné posolstvá, pričom ich interpretácia už nie je voči nemu taká zhovievavá. V príspevku sa tiež spoločne pozrieme na nárast historiografie o Konštantínovi v posledných rokoch, ktorá za svoju masovú produkciu vďačí najmä výročiu milánskeho ediktu (313). Na začiatok možno prezradiť iba toľko, že predstavuje úslužnosť voči objektu svojho výskumu, čo okrem iného potvrdzuje aj fakt, že na obálkach kníh vyjdených v mnohých jazykoch sa stále často nazýva Konštantín Veľký.

Gabriel Hunčaga (Dominikánsky konvent, Žilina) **Sv. Dominik ako atribút kolektívnej identity v obrazových rodokmeňoch dominikánov**

Svätý Dominik vystupuje v rehoľných rodokmeňoch ako praotec, paralelne k biblickej metafore známej ako koreň Jesseho. Východiskovým bodom rehoľného stromu je zakladateľ. Ten postupne vyúsťuje do ratolestí, ktorými sú ďalší členovia rehole. Vznikla tak ikonografická predloha, slúžiaca ako dôležitý kolektívny atribút corporate identity. Z hľadiska obsahu tvorili rodokmeň mučeníci, svätí učenci, kazatelia a príslušníci hierarchie. Od roku 1336 sa na tabuľovom obraze zo Santa Maria Novella vo Florencii k mužským zástupcom rehole pridali aj ženy, kde okrem Bohorodičky pribudli aj dve svätice. Z tzv. *unio sanctorum* vzniklo *unio fratrum et sororum praedicatorum* ako obraz nebeskej komunity tvorený rehoľnou rodinou. Jednotlivé postavy pritom stvárnňovali charizmy rehole. Rodostrom zostal typologicky verný transgeneračnému obrazu, ktorý bol vizuálnym zachytením kolektívnej (ako celok) a súčasne individuálnej (v prípade jednotlivých postáv) identity Rehole kazateľov.

Miroslav Huřka (Katedra histórie, Filozofická fakulta KU, Ružomberok) **Svätorečenie ako prostriedok etablovania sa mendikantov v stredovekých mestách (na príklade uhorských augustiniánov)**

Cieľom prednášky a predpokladanej štúdie bude pokus o analýzu problematiky jednej stránky penikania a pôsobenia mendikantov do prostredia stredovekých miest. Pri snahe etablovať sa často v cudzom prostredí využívali žobravé rehole rôzne prostriedky pre lepšiu interakciu. Jedným z nich bol aj pokus o svätorečenie miestneho „rodáka“, prostredníctvom ktorého sa pokúšali o lepšiu pastoráciu a misijnú činnosť. Túto problematiku budeme skúmať na príklade Rehole pustovníkov sv. Augustína v uhorskom prostredí. Augustiniáni vo svojich radoch v stredovekom Uhorsku mali niekoľko osobností, z ktorých najvýznamnejší bol brat Vít známy aj pod menom *Vitus Panonius (Hungarus)*. V 14. storočí sa pokúsili o jeho svätorečenie, no tento pokus nebol zrejme dotiahnutý do konca. No napriek tomu ho v reholi istú dobu uctievali ako svätého.

Martin Slepíčka (Katedra historie, Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava) **Kult čtyř velkých západních církevních otců v českých zemích 14. a 15. století a jeho vyjádření prostřednictvím hagiografických zobrazení**

Príspevek se zabývá problematikou kultu významných latinských církevních otců, sv. Ambrože, sv. Augustina z Hippo, sv. Jeronýma a sv. Řehoře Velikého v českých zemích v období 14. a 15. století a snaží se představit úctu projevovanou těmito církevními otcům od jejich prohlášení za učitele církve papežem Bonifácem VIII. roku 1295 až po samý závěr středověku. V příspěvku je kladen důraz především na vizuální manifestaci kultu církevních otců prostřednictvím umění, respektive jejich uměleckohistorických vyobrazení objevujících se především v nástěnné a knižní malbě a poměrně věrně časově i prostorově odrážejících jejich proměnlivou oblibu a roli, jakou hráli ve středověké společnosti.

Miroslav Lukáč (Múzeum Andreja Sládkoviča, Krupina)**Vplyv protestantizmu na kult svätcov sakrálnych stavieb na príklade dvoch susedných lokalít (Krupina a Žibritov)**

Hontianska i Zvolenská stolica boli zasiahnuté reformáciou už od prvej tretiny 16. storočia. Postupne viaceré mestské i dedinské farnosti, alebo pôvodne cirkevné panstvá, prechádzali do rúk protestantských zemeľpánov a aj obyvatelia menili svoje vierovyznanie. Pôvodné katolícke kostoly, ktoré boli vo väčšine lokalít a mali svojho konkrétneho patróna, stratili charakter miest s vyznávaním konkrétneho svätca. Kult patróna kostolov upadol, alebo bol ignorovaný. V niektorých lokalitách zanikol, prípadne sa transformoval, alebo bol zmenený úplne. Na niektorých miestach protestantské obce prešli znovu do rúk katolíckych zemeľpánov, čo mohlo mať a v niektorých prípadoch zrejme aj malo vplyv na oživenie rovnakého alebo iného kultu. Príspevok sleduje túto problematiku na príklade sakrálnych stavieb dvoch susedných lokalít, a to v Krupine a v Žibritove.

Markéta Holubová (Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha)**Mariazellský kult v proměnách poutní tradice**

K nevyváznutějšímu fenoménu duchovního života patří po staletí bezesporu kultura spojená s poutními místy. V příspěvku se tak zaměříme na zbožnou peregrinaci z českých zemí do štyrského Mariazellu – jednoho z nevyváznutějších mariánských poutních míst ve střední Evropě – v proměnách času. Mariazellský kult je úzce svázán s českými zeměmi již prostřednictvím zakladatelské legendy. Individuální poutě z pozdně středověkých českých zemí do štyrského Mariazellu registrujeme od přelomu 15. a 16. století prostřednictvím rukopisných nebo tištěných svědectví, v tzv. knihách zázraků a městských testamentech. Z období baroka reflektuje konání organizovaných zbožných procesí do Mariazellu coby do přeshraničního poutního místa. Naproti tomu osvícenství a éra komunismu přinesly dočasně základy a omezení mariánských poutí. Na prahu 21. století se setkáváme s organizováním vedle tradičních poutních průvodů také s tzv. dálkovými pěšími poutěmi nebo cyklopoutěmi. Popularitu mariánského kultu v českých zemích dokládá také drobná sakrální architektura.

Radomír Vlček (Česká společnost pro slavistická, balkanistická a byzantologická studia, z. s.)**Kult slovanství v životě malých slovanských národů**

Cílem vystoupení je vysvětlit roli a postavení slovanství ve smyslu jeho působení vize kulturně civilizační vzájemnosti, ale i konkrétní spolupráce malých slovanských národů. Vystoupení bude zaměřeno na meziválečné období s naznačením konotací kořenů v tzv. dlouhém 19. století, stejně jako dopadů v době po druhé světové válce. Za použití analýzy a komparace bude ukázáno na realitu a fikci slovanství, především na budování jeho kultu ve smyslu opory národně identifikačního a státně emancipačního (státotvorného) úsilí. V neposlední řadě půjde o to, upozornit na roli slovanství ve smyslu účelové „berličky“ proměňující se ve virtuální kultovní realitu tvořenou souborem idejí, či dokonce ideologií nekriticky prosazující konkrétní národní a státně politické zájmy.

Ján Golian (Katedra histórie, Filozofická fakulta KU, Ružomberok)**Fenomén mena Hurban v slovenskom diskurze 19. storočia**

Meno Jozefa Miloslava Hurbana je v našej minulosti natoľko „oslnivé“ až nám uniká, že národné dejiny nepoznajú, s výnimkou jeho samotného a jeho synov, nikoho iného, kto by sa podpísal rovnakým priezviskom. Táto skutočnosť nám umožňuje odкрývať príbehy členov rodiny Hurbanovcov, ako boli vnímaní svojimi spolupútnikmi i nepriateľmi, za života i po smrti. Meno, ktoré od 40. rokov 19. storočia poznal v Uhorsku azda každý, sa pre jedných stalo symbolom boja za moderný slovenský národ, pre iných bolo synonymom najprízemnejšieho panslavizmu. V príspevku budeme analyzovať, ako toto meno pomáhalo, predurčovalo, limitovalo i ohrozovalo jeho nositeľov. A ako sa stalo predmetom budovania kultu jeho prvého a najznámejšieho nositeľa i jeho najstaršieho syna – Svetozára Hurbana Vajanského.

Pavel Marek (Katedra historie, Filozofická fakulta UP, Olomouc)

Přirozená úcta, nebo kult osobnosti? K „druhému životu“ biskupa sv. Gorazda II. v pravoslavné církvi

Cílem příspěvku je analýza postoje pravoslavné církve v českých zemích vůči biskupu Gorazdovi (Pavlík) v letech jeho života v době první Československé republiky, kdy reprezentoval zakladatelskou osobnost církve, ale zejména po jeho smrti v období tzv. heydrichiády v roce 1942, tedy v letech totalitního komunistického režimu. Autor řeší problém vtělený do názvu, zda se jednalo o přirozený výraz úcty k duchovnímu, nebo zda můžeme identifikovat prvky vedoucí ke vzniku Gorazdova kultu, jehož výrazem je jeho kanonizace jako novodobého mučedníka obětujícího život pro pravoslaví, církev a národ.

Jakub Štofanič (Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., Praha)

Masarykov kult na Slovensku? Vznik ČSR, formovanie republikánskeho naratívu vo verejnom priestore

Verejný obraz až kult osobnosti T. G. Masaryka bol v období prvej republiky premyslene konštruovaný a podporovaný zo strany štátu i rôznych organizácií. Jeho portrétovanie ako symbolu štátnosti, vlastenectva, republikánstva či garanta demokracie malo mnoho podôb. V rámci svojho príspevku by som sa rád zameril na analýzu budovania a podporovania Masarykovho obrazu na Slovensku. V centre mojej pozornosti budú stáť dve hlavné oblasti:

1/ Masarykove prezidentské cesty na Slovensko – dramaturgia, percepcia, ale aj ich zmierlivý či konfliktný potenciál;

2/ Vytváranie, udržiavanie a vymazávanie Masarykovho odkazu z kultúrnej pamäte a verejného priestoru na Slovensku – sledovanie pomníkov, sôch a pamätných miest spojených s osobnosťou T. G. Masaryka na Slovensku.

Samotný príspevok vychádza z materiálu nazbieraného v rámci projektu „Po stopách T. G. Masaryka“ <<http://tg-masaryk.cz/mapa/>> prebiehajúceho od roku 2017 na pôde Masarykovho ústavu AV ČR.

Ondrej Podolec (Ústav pamäti národa, Bratislava; Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave)

Kodifikované a nekodifikované kulty a ich odraz v kultúrnej politike na Slovensku v 20. storočí

Príspevok sa zaoberá vznikom, vývojom i modifikáciami kultov, ktorých vznik bol štátnou mocou iniciovaný alebo aspoň podporovaný. V niektorých prípadoch boli tieto kulty dokonca priamo kodifikované prostredníctvom osobitných zákonov, ktorých text mal byť „vytesaný do kameňa“ v priestoroch zákonodarného orgánu. Na konkrétnych prípadoch analyzuje vývoj kultu rôznych osobností, ktorý často súvisel s vývojom ideológie politických režimov a s ňou súvisiacimi modifikáciami interpretácie histórie. Zahŕňa aj jej aplikáciu v rámci štátnej propagandy i kultúrnej politiky.

Miroslav Michela (Ústav českých dějin Filozofické fakulty UK, Praha)

Politizácia pripomínania Slovenského národného povstania v rokoch 1945 – 1969

Cieľom môjho príspevku je ukázať, ako vplývali zmeny politickej situácie v období rokov 1945 – 1969 na charakter pripomínania SNP. Zameriam sa na deklarované politické agendy bývalých povstaleckých politických blokov (komunisti, demokrati), oficiálnu politiku štátnych inštitúcií, na oslavné rituály a proces vytvárania pamätníkov, ktoré sa stali centrom komemoračných aktivít. K svojej analýze využijem okrem už existujúcich publikácií najmä dobovú tlač a archívne materiály z viacerých archívov (napr. materiály ÚV KSS, Pamiatkového úradu atď.). Plánovaný príspevok vychádza z hypotézy, že politické zmeny mali ďalekosiahly vplyv na pripomínanie tejto historickej udalosti, či už z hľadiska interpretačného, tak aj z hľadiska osudov jednotlivých aktérov. Budem sa venovať tiež problematike vytvárania pamätníkov v centrách obcí a ich extenzívnej výstavbe na celom území Slovenska.

Zuzana Hasarová (Katedra histórie, Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, Nitra)
Indoktrinácia pofebruárovej spoločnosti. Kult osobnosti ako nástroj soviétizácie československého občana

Príspevok predstavuje jeden z nástrojov indoktrinácie československej spoločnosti po roku 1948 - budovanie kultu osobnosti, konkrétne kultu osobnosti Stalina. Zameriava sa na organizovanie a priebeh špecifickej akcie, ktorá bola vyjadrením týchto snáh - osláv 70. narodenín „generalissima“. Postihuje časové a organizačné problémy sprevádzajúce predmetné masovo-popularizačné podujatie a analyzuje podobu a možné dopady propagandistických obsahov, šírených prostredníctvom osláv. Zároveň deklaruje tendenciu štátostrany, usilujúcej sa o etablovanie na novo ovládnutom území, o pretvorenie širokého diapazónu súčastí každodenného života československého občana. Príspevok svojim časovým vymedzením spadá do tzv. zakladateľského obdobia komunistického režimu (1948 - 1953), konkrétne mapuje záver roka 1949.

Ivan Jančovič (Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy, Filozofická fakulta UMB, Banská Bystrica)

Revitalizácia kultu v Tatarkovej koncepcii kultúry (K súvzťažnosti kultu a kultúry v totalitnom spoločenskom systéme 20. storočia)

Príspevok je zameraný na súvzťažnosť medzi kultom a kultúrou v koncepcii kultúry, ktorú rozvíjal slovenský spisovateľ Dominik Tatarka od 40. do 80. rokov 20. storočia. Uvažovanie o kultúre Tatarka po celý čas spájal s hľadaním odpovedí na svoje existenciálne otázky položené nezávisle na francúzskom existencializme. Sprvu ponímal kultúru na základe kresťanského dualizmu (protiklad ducha a prírody) ako komplexný prejav kreatívnych schopností človeka. Najintenzívnejšie Tatarka uvažoval o kultúre v 60. rokoch, keď sa túto tému snažil posunúť mimo kresťanského rámca, no zároveň v nej revitalizoval prvky archetypálneho kultu predkov (zvlášť matky), uctievania ženy, spoločného „obcovania“ ľudí a pod.

Jozef Zentko (Katedra predškolskej a elementárnej pedagogiky, Pedagogická fakulta KU, Ružomberok)

Kult krásy na príklade pletenej módy 60. - 70. rokov 20. storočia

Predkladaný príspevok charakterizuje vybrané aspekty kultu krásy v kontexte pletenej módy 60. - 70. rokov 20. storočia so zreteľom na príklady zo Slovenska. Popisuje fenomén pletenej módy, ktorá významne vstúpila do dejín odievania v našom kultúrnom priestore. Prezентuje príklady módy v kultúrno-antropologických súvislostiach a esteticko-vizuálnych presahoch. Dôraz kladie tiež na priemyselné odevné podniky socialistického Československa, ktoré boli zamerané na rôznorodú dámsku a pánsku módu.